

ONKOLOŠKA ZDRAVSTVENA NEGA VČERAJ KOT RAZLOG ZA USTANOVITEV STROKOVNE SEKCIJE

Yesterday's oncology nursing as a reason for establishing a professional group

Marina Velepich, viš. med. ses.

marina.velepich@gmail.com

IZVLEČEK

Razvoj onkološke zdravstvene nege v Sloveniji je bil sprožen v drugi polovici 20. stoletja, z uvedbo citostatikov v zdravljenje onkoloških bolnikov in z razvojem radioterapije. Inicijativa za nastanek strokovne sekcije je nastala pri medicinskih sestrah Onkološkega inštituta v Ljubljani, edinega vseobsegajočega centra za zdravljenje in raziskovanje rakavih bolezni v Republiki Sloveniji, ki je bila takrat del države Jugoslavije. Sekcija medicinskih sester v onkologiji je bila ustanovljena 6. marca 1987 in preko Onkološkega inštituta v Ljubljani leta 1989 vključena v European Oncology Nursing Society. Namen strokovne sekcije je bil združevati in nuditi slovenskim medicinskim sestram znanje, potrebno za kakovostnejše izvajanje zdravstvene nege onkoloških bolnikov, in s tem izboljšati kakovost življenja onkoloških bolnikov. Vplivala je na dvig samozavesti onkoloških medicinskih sester in bila v oporo sindikatom pri dosegu bonitet za medicinske sestre, ki delajo v škodljivem delovnem okolju. Z izdajo zbornikov z vsebino predavanj, izvedenih na seminarjih sekcije, je sekcija obogatila strokovno literaturo zdravstvene nege v Sloveniji.

Ključne besede: razvoj, izobraževanje, kakovost, varnost, onkološki bolnik

ABSTRACT

The development of oncology nursing in Slovenia was initiated with the introduction of cytostatics in the treatment of cancer patients and the development of radiotherapy in the second half of the 20th century. The initiative for the formation of a professional group was shaped by nurses at the Institute of Oncology in Ljubljana, the only comprehensive centre for treatment and research of oncological diseases in the Republic of Slovenia, which was then part of Yugoslavia. The professional group of nurses in oncology was formed on the 6th March 1987 and through the Institute of Oncology in Ljubljana included in the European Oncology Nursing Society in 1989. The purpose of the professional group was to unite and provide Slovenian nurses with the knowledge necessary to implement higher quality nursing care for oncology patients and thus their quality of life. It resulted in oncology nurses' rise in confidence and offered support to unions in reaching benefits for nurses working in a harmful work environments. By issuing conference proceedings the professional group enriched the professional literature of nursing care in Slovenia.

Key words: development, education, quality, safety, oncology patient

UVOD

Po letu 1938, ko je Banovinski inštitut za raziskovanje in zdravljenje novotvorb v Ljubljani pričel z delom, se leta 1946 preimenoval v Onkološki zavod Kliničnih bolnic in nato 1961 leta z odločbo Izvršnega sveta ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije v Onkološki inštitut Ljubljana (Lindtner, Škrk 2014), pa vse do danes, je slovenska onkološka zdravstvena nega prehodila dolgo, naporno, a uspešno pot. Od klasične obposteljne kirurške zdravstvene nege operiranih bolnikov s pogosto obsežnimi in mutilantnimi kirurškimi posegi, do danes širokega specifičnega področja zdravstvene nege, ki se skladno z razvojem vedno novih načinov preventive, zgodnjega odkrivanja in zdravljenja rakavih bolezni nenehno dopolnjuje in kot taka nenehno razvija. Spoznanje, da je izobraževanje medicinskih sester ključ do

razvoja onkološke zdravstvene nege, dviga varnosti in kakovosti zdravstvene nege, s tem pa dviga kakovosti življenja bolnikov z rakavimi boleznimi in širše populacije v naši družbi ter nenazadnje tudi varnosti medicinskih sester na delovnem mestu, je bil eden od razlogov za ustanovitev strokovne sekcije v slovenskem prostoru.

Onkološka zdravstvena nega včeraj

Kot specializirano področje se je onkološka zdravstvena nega tudi v Sloveniji pričela razvijati šele v drugi polovici 20. stoletja, je pa res, da je Banovinski inštitut za zdravljenje in raziskovanje rakavih bolezni, kjer je bilo ob sprejetju prvih bolnikov 1. avgusta 1938 le 28 bolniških postelj, razpolagal s tremi rentgenskimi obsevalnimi napravami, brahiradioterapijo pa so izvajali z 226 Ra (Fras, 2002). Počasen razvoj zdravstvene nege bolnikov z rakavimi boleznimi do tedaj je bil v tesni povezavi s strahom pred okužbo z rakom in nasploh s slabim razumevanjem bolezenskega procesa (Velepič, 2002).

Bolniki so na zdravljenje na Onkološki inštitut v Ljubljani prihajali na smrt prestrašeni, pogosto fizično zelo oslabei, v napredovalem stadiju bolezni, z bolečinami in razpadajočimi tumorji, katerih prevezave so bile poleg smradu in krvavitv ob prevezovanjih često neobvladljiv negovalni problem. Za oskrbo takšnih tumorjev, ran po kirurških posegih in raznih stom ni bilo primernih obvezilnih materialov in pripomočkov, in še ob koncu 60. let 20. stoletja so na oddelkih Onkološkega inštituta v Ljubljani občasno še vedno prekuhávali nekatere inštrumente, čeprav so bili v tem času na oddelkih že prenosni sterilizatorji, ustanavljala pa se je že tudi neke vrste centralna sterilizacija. Uporabljali so kovinske injekcijske igle, steklene brizgalke, na razpolago so bili le infuzijski sistemi Zavoda za transfuzijo krvi iz Ljubljane. Medicinske sestre so delo z rakavimi bolniki opisovale kot psihično in fizično zelo naporno. Bolniki so bili močno stigmatizirani, saj je zlasti med manj izobraženimi ljudmi še vedno obstajalo mnenje, da se z rakavo boleznijo lahko okužijo, predvsem pa prepričanje, da rak pomeni smrt.

Z razvojem zdravljenja s citostatiki in z nabavo novih obsevalnih aparatov na Onkološkem inštitutu v Ljubljani pa se je pričelo tudi obdobje razvoja slovenske onkološke zdravstvene nege. Zdravstvena nega obsevanega bolnika je postajala za potek uspešnega zdravljenja in za počutje bolnika vedno

bolj pomembna. Treba je bilo izobraziti ne le negovalno osebje Onkološkega inštituta, temveč tudi medicinske sestre drugih zdravstvenih ustanov v Sloveniji, tako bolnišnic kot zdravstvenih domov. Medicinske sestre v slovenskih bolnišnicah, kjer so bili hospitalizirani tudi onkološki bolniki, pa tudi patronažne medicinske sestre ob obiskih bolnikov na domu so dodatno znanje nujno potrebovale.

Zlasti uporaba citostatikov v zdravljenju rakavih bolnikov je z bliskovito hitrostjo vplivala na nujnost povsem novega znanja medicinskih sester. Potrebovale so ne le znanje o novih zdravilih, temveč tudi dobro poznavanje njihovih stranskih učinkov na bolnikovo telo. Kakovostno izvedena zdravstvena nega sistemsko zdravljenih bolnikov je postala nuja za učinkovito in za bolnika čim manj obremenjujoče zdravljenje. Izguba las, ki je povzročala velik stres zlasti pri bolnicah, predvsem pa močno bruhanje je bilo tisto, česar so se bolniki najbolj bali. In prav tu je bilo treba strokovno doreči, kako s pravilnim zdravljenjem in zdravstveno nego preprečiti ali doseči vsaj omilitve težav bolnikov. Zaradi kovinskih injekcijskih igel, s katerimi so medicinske sestre intravenozno aplicirale zdravila, tudi citostatike, je bila povečana možnost paravenoznih aplikacij. Poleg velike pozornosti medicinskih sester ob aplikaciji zdravil in nenehnega opazovanja mesta aplikacije je bila nujna izdelava doktrin in standardov ukrepanja ob ekstravazaciji posameznih vrst citostatikov. Vse do leta 1979, ko je Falck s sodelavci objavil prvo študijo o škodljivih vplivih citostatikov na osebje, ki je delalo z njimi nezaščiteno, so medicinske sestre v svetu, in tudi v Sloveniji, bolnikom aplicirale citostatike brez vsake zaščite in celo noseče (Velepič, 2002).

Razvoj izobraževalne dejavnosti medicinskih sester Onkološkega inštituta v Ljubljani do ustanovitve strokovne sekcije

Želja po pridobitvi novega znanja in znanje angleščine je motiviralo nekaj medicinskih sester, da so prebirale zlasti angleško strokovno literaturo s področja onkologije in članke o onkološki zdravstveni negi, ki so bili dosegljivi v knjižnici Onkološkega inštituta v Ljubljani. Izredno dobro so bila obiskana predavanja zdravnikov inštituta, ki so medicinske sestre seznanjali z različnimi vsebinami iz onkologije in predstavljali nove načine zdravljenja. Predvsem po letu 1984 so medicinske sestre pričele z objavo člankov in referatov

o zdravstveni negi bolnikov z rakom v Obzorniku zdravstvene nege, ki ga je izdajala Zveza društev medicinskih sester Slovenije, in v zbornikih, izdanih ob izobraževanjih iz klinične onkologije. Udeleževale so se strokovnih srečanj iz klinične onkologije na Onkološkem inštitutu v Ljubljani, seminarjev Zveze društev medicinskih sester Slovenije in sodelovale kot predavateljice na strokovnih seminarjih medicinskih sester v drugih jugoslovanskih republikah. Posebno odmevno je bil predavanje na Oktobarskih susreth zdravstvenih radnika Srbije leta 1986, kjer so bile jugoslovanske kolegice seznanjene z izsledki škodljivih vplivov na zdravje medicinskih sester ob nezaščitenem ravnanju s citostatiki (Velepčič, 1986). Slovenske medicinske sestre so bile prve v Jugoslaviji, ki so zase zahtevale zaščito pri delu s citostatiki. Onkološki inštitut v Ljubljani so zatem obiskovale medicinske sestre iz drugih jugoslovanskih republik, v Sloveniji pa se je postopoma uvajala temeljitejša in varnejša zaščita medicinskih sester.

Onkološki inštitut v Ljubljani je bil edina bolnišnica v Sloveniji, kjer se je poleg teleradioterapije izvajala brahiradioterapija. Znanje medicinskih sester in bolničark o ionizirajočem sevanju, ki so pred letom 1970 delale na takrat imenovanem Radijskem oddelku, je bilo pomanjkljivo.

Po letu 1980 so nastajali prvi poglobljeni stiki z ugledno angleško bolnišnico Royal Marsden Hospital iz Londona. Ob obisku Roberta Tiffanya, takratnega direktorja zdravstvene nege v Royal Marsden Hospitalu na Onkološkem inštitutu v Ljubljani leta 1980, je bilo izvedeno izobraževanje za vodilne slovenske medicinske sestre o organizaciji zdravstvene nege, s simultanim prevodom iz angleškega jezika. Pričeli smo se zavedati, da vloga medicinskih sester Onkološkega inštituta v Ljubljani, osrednjega vseobsegajočega centra za zdravljenje in raziskovanje raka v državi, ni le v izvajanju onkološke zdravstvene nege na inštitutu, temveč tudi v izobraževanju negovalnih kadrov drugih zdravstvenih zavodov, dijakov in študentov zdravstvene nege, predvsem pa izdelava pisnih navodil onkološkim bolnikom in njihovim svojcem.

Nastajanje združenj onkoloških medicinskih sester v ZDA in v Evropi

V letu 1975 je bilo v Illinoisu v ZDA ustanovljeno združenje onkoloških medicinskih sester - Oncology Nursing Society (ONS). To združenje je kasneje leta 1984 izdalo publikacijo Cancer Chemotherapy Guidelines, ki je tudi

slovenskim medicinskim sestram služila kot vir strokovnih navodil za izvajanje zdravstvene nege bolnika, zdravljenega s citostatiki. Prvi mednarodni kongres onkoloških medicinskih sester je potekal v Londonu leta 1978, tri leta po tem, ko so v Londonu ustanovili angleško združenje onkoloških medicinskih sester pod okriljem Royal College of Nursing. European Oncology Nursing Society (EONS) je bilo leta 1984 ustanovljeno kot združenje evropskih onkoloških društev medicinskih sester. Svoj sedež je združenje imelo v bolnišnici Royal Marsden Hospital v Londonu in prav Robert Tiffany, ki je že pred tem obiskal Onkološki inštitut v Ljubljani, je bil predsednik EONS od 1985. do 1987. leta. Ob vključitvi slovenskih onkoloških medicinskih sester v EONS so bile v to združenje že vključene medicinske sestre več zahodno- in srednjeevropskih ter skandinavskih držav.

Ustanovitev strokovne sekcije onkoloških medicinskih sester v Slovenji

Spoznanje, da je onkološko zdravstveno nego treba razvijati in znanje nenehno dopolnjevati in ga posredovati tudi drugim, je vodilo medicinske sestre Onkološkega inštituta v Ljubljani v ustanovitev strokovne sekcije v okviru Zveze društev medicinskih sester Slovenije. Prevladalo je mnenje, da bi novo strokovno sekcijo imenovali Sekcija medicinskih sester v onkologiji, z namenom združevati in izobraževati vse slovenske medicinske sestre, ki so se v različnih delovnih okoljih in v svoji vsakodnevni praksi srečevale z onkološkimi bolniki. Zavedali smo se tudi ključne vloge medicinske sestre v preventivi in pri zgodnjem odkrivanju rakavih bolezni. Število onkoloških bolnikov je nenehno naraščalo in zbolevanje za rakavimi boleznimi je tudi v Sloveniji postajalo resen pokazatelj enega največjih zdravstvenih problemov.

Iz zapisnika 5. seje Izvršilnega odbora Zveze društev medicinskih sester Slovenije, ki je potekala 5. februarja 1987 v Ljubljani, Vidovdanska ul. 9, je razvidno, da so prejeli strokovni program in program ustanovnega zbora Sekcije medicinskih sester v onkologiji, predvidenega za 6. marec 1987, v Tednu boja proti raku. Za izvedbo ustanovnega zbora sekcije so zadolžili članico izvršnega odbora zveze, Marino Velepich (arhiv Zbornica-Zveza).

Vabilo na ustanovni zbor sekcije, predvidenega dne 6. marca 1987 leta ob 9. uri na Onkološkem inštitutu v Ljubljani, je za iniciativni odbor podpisala glavna medicinska sestra Onkološkega inštituta, Marina Velepich. Iniciativni odbor so sestavljale višje medicinske sestre Marina Velepich, Jožica Bostič Pavlovič in Olga Koblar, ki je prevzela tudi vlogo prve predsednice sekcije. Na ustanovnem zboru je bil predstavljen namen ustanovitve sekcije ter potrjene članice prvega izvršnega odbora sekcije.

Po potrditvi kandidatur so prvo vodstvo Sekcije medicinskih sester v onkologiji sestavljale: predsednica Olga Koblar, Onkološki inštitut v Ljubljani, podpredsednica Tanja Rakovec, Hematološka klinika UKC Ljubljana, in tajnica Marika Hanc, Onkološki inštitut v Ljubljani

Da je bila zasedba članov v prvem izvršnem odboru sekcije sestavljena po regionalnem ključu, pričajo imena in priimki ostalih članov odbora: Nastja Cerkvenik, ZD Maribor, Onkološki dispanzer; Mojca Kralj, ZD Izola, Patronažna služba; Ana Perše, Splošna bolnica Slovenj Gradec; Anica Benkovič, Zavod za socialno medicino in higieno, Murska Sobota; Jožica Bračun, UKC, Pediatrična klinika, Ljubljana; Bernarda Lukančič, ZD Škofja Loka, Žiri; Majda Štimec, ZD Novo mesto, Novo mesto.

Ustanovnega zbora sekcije se je udeležilo 44 udeleženk iz različnih krajev Slovenije. Kot predstavnica Višje šole za zdravstvene delavce Ljubljana, edine šole v Sloveniji, kjer so se izobraževale višje medicinske sestre, se je ustanovnega zbora udeležila Karla Medved. Srednjo zdravstveno šolo Ljubljana je zastopala Jerca Pečenko. Obe izobraževalni ustanovi sta v naslednjih letih omogočili temeljitejšo izobraževanje iz onkološke zdravstvene nege, tako v teoretičnem delu izobraževanja kot v praksi dijakov in študentov na Onkološkem inštitutu v Ljubljani. Olga Koblar, prva predsednica sekcije, je ob 10-letnici Sekcije medicinskih sester v onkologiji zapisala, da je takratna direktorica Onkološkega inštituta v Ljubljani prof. dr. Božena Ravnihar v svojem govoru poudarila, da je z ustanovitvijo sekcije upati, da bo to prispevalo k izboljšanju onkološkega zdravstvenega varstva. Ustanovitvi sekcije so bili zelo naklonjeni tudi zdravniki Onkološkega inštituta v Ljubljani in vodstvo Zveze društev za boj proti raku in ljubljanskega društva za boj proti raku.

ZAKLJUČEK

Sekcija medicinskih sester v onkologiji je od leta 1989 preko Onkološkega inštituta v Ljubljani vključena v European Oncology Nursing Society (EONS) kot eno izmed prvih združenj onkoloških medicinskih sester iz držav vzhodnega dela Evrope in prvo združenje iz Jugoslavije. Samostojno se je v EONS vključila šele v letu 2001. Slovenske medicinske sestre so kot svojo sprejele filozofijo onkološke zdravstvene nege, ki je bila pripravljena skupno z vsemi sodelujočimi v EONS leta 1989 in je zavezujoča še danes. Tudi po zaslugi mnogih kolegic in kolegov, ki so se v 30 letih obstoja Sekcije medicinskih sester v onkologiji menjavali na mestih predsednice in članov izvršnega odbora sekcije, in vseh predavateljic in predavateljev na seminarjih sekcije so nastali strokovni prispevki, ki danes bogatijo zbirko slovenske strokovne literature s področja onkološke zdravstvene nege. Bogatejše znanje slovenskih medicinskih sester je vplivalo na dvig kakovosti onkološke zdravstvene nege, kakovostnejše življenje onkoloških bolnikov, tako odraslih kot otrok. Delovanje medicinskih sester na področju preventive in zgodnjega odkrivanja rakavih bolezni je danes nepogrešljivo, prav tako njihovo primarno raziskovalno delo področja onkološke zdravstvene nege ter sodelovanje v raziskovalnih multidisciplinarnih timih. Strokovna sekcija je vplivala tudi na dvig strokovne samozavesti onkoloških medicinskih sester, bila v veliko oporo pri razvijanju zdravstvene nege na Onkološkemu inštitutu Ljubljana in pomoč sindikatom pri dosegu bonitet za medicinske sestre, ki delujejo na delovnih mestih, kjer so izpostavljene škodljivim vplivom delovnega okolja.

LITERATURA

Fras, A.P., 2002. Razvoj onkologije v obdobju 1938 do 2002. In: Skela Savič, B., ed. Razvoj onkologije in onkološke zdravstvene nege; kakovost v zdravstveni negi: 29. strokovni seminar Zbornice zdravstvene nege Slovenije, Sekcije medicinskih sester v onkologiji, Ljubljana, 10.-11. oktober 2002. Ljubljana: Sekcija medicinskih sester v onkologiji, pp. 8-13.

Lindtner, J. & Škrk, J., 2014. Sedem desetletij začasnosti Onkološkega inštituta v Ljubljani 1938 – 2008: Slovensko zdravniško društvo, pp. 44, 80 – 83, 108.

Poročilo iz ustanovnega zbora in prvega seminarja sekcije medicinskih sester v onkologiji, 6. 3. 1987, Sekcija medicinskih sester v onkologiji. (arhiv Sekcije medicinskih sester v onkologiji)

Seznam udeležencev ustanovnega zbora Sekcije medicinskih sester v onkologiji, 6. 3. 1987, Sekcija medicinskih sester v onkologiji. (arhiv Sekcije medicinskih sester v onkologiji)

Velepič, M., 2002. Onkološka zdravstvena nega včeraj, danes, jutri. In: Skela Savič, B., ed. Razvoj onkologije in onkološke zdravstvene nege; kakovost v zdravstveni negi: 29. strokovni seminar Zbornice zdravstvene nege Slovenije, Sekcije medicinskih sester v onkologiji, Ljubljana, 10.-11. oktober 2002. Ljubljana: Sekcija medicinskih sester v onkologiji, pp. 14-18.

Velepič, M., 2000. Razvoj in pomen onkološke zdravstvene nege. In: Velepič, M. & Skela Savič, B. Priročnik iz onkološke zdravstvene nege in onkologije. Ljubljana: Onkološki inštitut Ljubljana, pp. 5-11.

Velepič, M., 1986. Zaštita medicinske sestre kod priprave i aplikacije hemoterapije. Oktobarski susreti zdravstvenih radnika 86, Zlatibor 1986. Zbornik radova, Beograd; Savez lekarskih radnika Srbije, pp. 350 – 352.

Zapisnik 5. seje IO ZDMSS, 5. 2. 1987. (arhiv Zbornica-Zveza)